

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ НАУКОВО-ДОСЛІДНОЇ РОБОТИ УЧНІВ СІЛЬСЬКОЇ ШКОЛИ

У статті викладено сучасне бачення сутності науково-дослідної роботи учнів сільської школи у навчально-виховному процесі. Схарактеризовано основні компоненти науково-дослідної роботи учнів сільської школи та її особливості.

Ключові слова: учні, сільська школа, особливості науково-дослідної роботи.

Розвиток творчих здібностей учня сільської школи закладає підґрунтя для розвитку потреб у творчій діяльності людини в майбутньому, що в кінцевому результаті буде сприяти якісному розвитку української нації. Динамічність та інформаційність є на сьогодні головною тенденцією розвитку сучасного суспільства. Вони впливають на зміни в різних галузях нашого життя. Створення в сільській школі необхідних умов для розвитку в учнів творчих здібностей, виховання особистості, здатної до саморозвитку як під час навчання у школі, так і в подальшій навчальній діяльності є пріоритетним напрямом розвитку освіти.

Значний потенціал у вирішенні зазначених завдань має науково-дослідна робота, що можна розглядати як один із засобів розвитку творчого потенціалу особистості учня в умовах сучасності, що загалом буде сприяти якісному розвитку українського суспільства.

Науково-дослідну роботу як елемент підготовки майбутніх фахівців розглядають З. Єсарєва, Н. Яковлева; проблеми проведення досліджень висвітлені І. Дагіте, М. Ковальновою; особливості організації науково-дослідної роботи студентів проаналізовані В. Сіденко, В. Шевченко; прикладне вивчення проблеми висвітлене Л. Квіткіною, П. Кравчуком; місце й роль наукових досліджень студентів у системі вищої освіти визначені Л. Авдєєвою; можливості науково-дослідної й навчально-дослідної роботи розкриті Ф. Філіпповим і В. Шостаковським.

Незважаючи на наявні дослідження, потребує подальшого вивчення поняття “науково-дослідна робота учнів сільської школи”.

Мета статті – на основі аналізу літературних джерел виявити позиції сучасних науковців стосовно визначення поняття “науково-дослідна робота учнів сільської школи” й розкрити її особливості.

Сучасне життя вимагає від школи підготовки такої молоді, яка має відповідати вимогам часу, бути компетентною та мобільною на сучасному ринку праці, постійно саморозвиватися й самовдосконалюватися. Однак аналіз проблеми формування науково-дослідних умінь показує невідповідність стану навчання й виховання завданням сучасної школи. Це виявляється в суперечностях між необхідністю формування діяльної й мислячої особистості та відсутністю інтересу в учнів до знань; між темпами збіль-

шення обсягу знань і рівнем сформованості пізнавальних умінь учнів, потрібних для їх засвоєння. Відомо, що результативність науково-дослідної роботи залежить від створення умов, від застосування різних методів, форм, інноваційних технологій та видів забезпечення цього процесу. Отже, аналізуючи літературні джерела із цієї теми, розглянемо, передусім, визначення понять “наука”, “дослідний”, “дослідницький”. Поняття “наука” можна розглядати в різних аспектах: як особливу систему знань; як систему специфічних організацій, установ з людьми, які в них працюють, винаходять, систематизують та поширюють ці знання; як систему досліджень; як особливий вид діяльності. Наука має свою основу, свій предмет вивчення, свої завдання, свої значення, теорії, методологію, галузі. Вона виникла з практичних потреб людини, внаслідок розвитку землеробства, мореплавства, ремісництва, будівництва. У добу античності з’являються теоретичні знання в галузі астрономії, геометрії, механіки. Арістотель, Геродот, Платон роблять спроби аналізувати закономірності суспільства й мислення. У добу Середньовіччя народжуються цікаві наукові ідеї в галузі математики, фізики, медицини тощо. Такі науковці, як Р. Бекон, А. Великий та інші, плідно працюють у галузі біології, математики, дослідного природознавства. На добу Відродження припадає найінтенсивніший розвиток науки: утверджуються матеріалістичні ідеї, значного поширення набуває експериментальне вивчення природи, бо наука повністю пориває з теологією. У XVII–XVIII ст. наука стає соціальним інститутом. Саме в цей час виникають перші європейські академії, наукові товариства; виходять у світ періодичні видання; розвиваються аналітична геометрія, хімічна атомістика, система кваліфікації рослин і тварин. У XVIII–XIX ст. виникають термодинаміка, класична електродинаміка, набуває активного розвитку астрономія й математика, створюється еволюційне вчення та клітинна теорія в біології. Стають відомими імена таких видатних учених, як Д. Менделєєв, М. Лобачевський, К. Ціолковський, О. Попов, І. Сеченов, М. Пирогов, І. Мечников та ін. Починає функціонувати Київська Академія, Київський, Харківський та Новоросійський університети. Отже, наука – це вид людської діяльності, який спрямований на пошук і систематизацію нових знань про навколишній світ у формі теорій, гіпотез, суспільних чи природних законів тощо.

Поняття “дослідний” означає “те, що стосується дослідів, пов’язаний з науковим дослідженням; призначений для проведення дослідів. Вживається зі словами: робота, гурток, завод, інститут, центр, ділянка, лабораторія, організація, установа” [1].

Поняття “дослідницький” – “який стосується дослідника, належний йому. Вживається зі словами: колектив, група, задум, інтерес, метод, підхід, рівень, характер, діяльність, настанова, праця” [1].

Перші серйозні згадки про науково-дослідну роботу датовані 1817 р. У цей час виходить збірник “Сочинение студентов и вольнослушателей Харьковского университета”. Згодом випускається “Український журнал”. У названих виданнях друкуються студентські літературні твори наукової тематики.

У правилах університету імені Св. Володимира (від 1844 р.) вимагалося обов'язкове написання студентами (починаючи уже з першого курсу) курсових, дисертацій тощо, тобто творів наукового характеру. Вони мали формувати вміння вільно висловлювати думки латинською мовою та давати можливість одержати ґрунтовні знання з основ наук. При підготовці до занять студенти мали користуватись не лише конспектами, а й додатковою літературою. На заняттях вони критично розбирали першоджерела, читали, розмірковували над творами латинської, грецької та російської літератури; аналізували їх, виконували письмові завдання з різних предметів. Заняття такого характеру мали розвинути, “загострити” розум студентів. Однак такі роботи вимагали ще й певної організації. Лише на початку ХХ ст. виникає поняття “організація” як спеціальний науковий термін у біології (Т. Шванн, М. Шлейден) та соціології (Г. Спенсер) та завдяки представникам органічної школи в соціології (Р. Вормс, П. Лілієнфельд, А. Шеффле) набуло значення міждисциплінарного терміна, пов'язаного з визначення компонентів та функцій різних об'єктів [2]. У філософському словнику термін “організація” трактується як форма взаємозв'язку, встановленого між елементами системи відповідно до законів її існування, а також як процесу чи стану упорядкування, як будови або типу функціонування системи [3]. Загалом поняття “організація” походить від давнього грецького слова “органон”, яке позначає знаряддя або інструмент. Від нього ж пішло поняття “орган”, а потім і “організм” та “організація”. Виникла організація з людських потреб у кооперації зусиль для досягнення своїх особистих цілей у зв'язку з наявністю цілого ряду фізичних, біологічних, психологічних і соціальних обмежень [4]. Наразі цей термін широко вживають у багатьох науках і в практичній діяльності. Це поняття багатозначне. Найчастіше воно позначає внутрішню упорядкованість, узгодженість взаємозалежних елементів цілого (системи). Проблема організації науково-дослідної роботи на цей час досконало не вивчена. Її досліджують вітчизняні та зарубіжні науковці. Зокрема, сутність науково-дослідної діяльності, її основні компоненти, аналіз оцінювання цієї діяльності вивчають такі вчені, як Л. Байкова, В. Воробйова, Л. Гребенкіна, О. Микитюк, Г. Примак, Ю. Туранов, О. Щербakov та ін. М. Кабушкін зазначає, що це процес, за допомогою якого створюється та зберігається структура системи, що керує або є керованою, або ж як сукупність відносин, прав, обов'язків, цілей, ролей, видів діяльності, що мають місце під час спільної праці [5]. Зарубіжні науковці теж мають власне розуміння терміна “організація”. М. Альберт, М. Мескон, Ф. Хедоурі з багатьох позицій розуміють організацію як певну групу людей, діяльність яких свідомо координується для досягнення загальної мети, а також, як процес створення структури підприємства, що надає змогу людям ефективно працювати разом, з метою досягнення його цілей [6]. Б. Вульфов стверджує, що організувати можна і матеріальні засоби, і справу, і самого себе, але насамперед людей [7]. На нашу думку,

науково-дослідна робота – це організований процес розумової праці, спрямований на відкриття нових знань.

Проаналізувавши наукову літературу та власний досвід роботи в сільській школі, ми дійшли висновку, що дослідна діяльність має свою мету, свої особливості, вимагає певних умінь і навичок. Мета – всебічне, ґрунтовне вивчення об'єкта, процесу або явища, їх будови, взаємозв'язків і відносин на основі уже відомих у науці принципів і методів пізнання, а також отримання нових знань з метою запровадження їх у життя. Кожне наукове дослідження має певні особливості, зокрема: спадковість, унікальність, складність та комплексність, масштабність, тривалість та зв'язок з практикою. Спадковість дає змогу відштовхуватись від уже набутих раніше знань, щоб уникнути схожості в роботах та помилок; унікальність – вимагає від дослідника ініціативності, самостійності, креативності; складність та комплексність збільшують вимоги до науковців – до їх здібностей, професійної кваліфікації й організованості; масштабність полягає у вивченні великої кількості об'єктів і експериментальній перевірці отриманих результатів; тривалість вимагає оптимального розподілу часу роботи; зв'язок дослідження з практикою зумовлений необхідністю застосування нових знань у життєвій практиці. Вважаємо, що в організації науково-дослідної роботи слід дотримуватись певних принципів дослідної діяльності, а саме: доступності, природності, усвідомленості, культуровідповідності, самодіяльності.

Принцип доступності дає змогу дитині виконувати такі завдання, які їй під силу і при виконанні яких вона матиме задоволення, й переживатиме відчуття успіху від результатів власної діяльності. Принцип природності вказує на те, що досліджувана проблема має викликати природну, справжню зацікавленість учня в процесі безпосереднього дослідження. Принцип усвідомленості забезпечує розуміння дитиною досліджуваної проблеми, мети, завдань творчої діяльності, а також розуміння ходу роботи та отриманих у кінці роботи результатів. Принцип культуровідповідності враховує важливість традицій, що існують у певній культурі. Принцип самодіяльності допомагає завдяки власному раніше набутому досвіду опанувати хід дослідження. Зокрема, наукове дослідження – це безперервний процес, його не можна виконати дуже швидко; він має бути обов'язково керованим та актуальним для сьогодення. Власний досвід показує, що слід виділяти два напрями дослідної діяльності учнів сільської школи: 1) науково-дослідна робота учнів безпосередньо в навчальному процесі, тобто урочна діяльність; 2) участь дітей у позакласній, позаурочній роботі. Якщо в першому випадку названий напрям – це переважно розвиток колективного наукового мислення, то другий напрям включає в себе і індивідуальну самостійну наукову роботу учня (участь у роботі МАН, конкурсах-захистах наукових робіт). Урочна науково-дослідна робота учнів передбачена чинними навчальними програмами. Це виконання навчальних дослідницьких проєктів та рефератів з ґрунтовно опрацьованою й висвітленою в роботі практичною частиною. Саме під час написання рефератів (а це чи не най-

поширеніший вид творчої роботи в сільській школі) школярі вчать працювати з науковою літературою, набувають та розвивають уміння й навички критичного відбору та аналізу потрібної інформації. Однак не завжди реферативну роботу ми можемо назвати науковою. Лише за умови, що вона написана на основі декількох десятків джерел.

Якщо ж виокремлювати особливості науково-дослідної роботи учнів сільської школи, то раннє включення дитини в трудове життя, з одного боку, формує ціннісно-цільову установку на практичний результат, а з іншого – відбувається за рахунок придушення й ослаблення низки інших функцій. Близьке знайомство з природою дає змогу сільському школяреві мати великий запас предметних уявлень про явища природи й тваринний світ, спостережливість, стійкість уваги, особливий характер мислення. Помітною властивістю живих, яскравих уявлень дитини є наочність, предметність. Тут, мабуть, приховані труднощі сільських школярів у сприйнятті абстрактних понять. Розум сільської дитини має порівняно більшу ясність, повноту, наочність. Йому властиві відсутність поспіху й сентиментальності, реалістичність, стриманість у вираженні почуттів, безпосередність, відкритість, чуйність, самостійність у побуті, схильність до чутливого сприйняття навколишнього світу.

Висновки. Отже, науково-дослідницькі компетенції формуються в процесі урочної та позаурочної роботи учнів сільської школи, а науково-дослідна робота, у свою чергу, є творчою діяльністю, що забезпечує розкриття творчого потенціалу учня. Учителю-керівнику має здійснювати постійний контроль за науково-дослідною роботою учня, формуючи його дослідницькі навички методично й поступово; виправляти та аналізувати його помилки; знаходити найоптимальніші шляхи виконання роботи; розділяти її на окремі складові й розділи. Сучасна сільська школа виступає при організації науково-дослідної роботи як чинник формування духовних цінностей нації, як освітній культурний чинник, як чинник педагогічного оздоровлення сільського соціального середовища. Подальше дослідження слід спрямувати на теоретичне обґрунтування дидактичних умов, що стимулюватимуть науково-дослідну роботу учнів сільської школи.

Список використаної літератури

1. Гончаренко С. Український педагогічний словник / Семен Гончаренко. – Київ : Либідь, 1997. – 376 с.
2. Гумеров Ш. А. Методологические проблемы системного анализа организации / Ш. А. Гумеров // Философско-методологические основания системных исследований : сб. науч. тр. – Москва : Наука, 1983. С. 54–62.
3. Філософський словник / за ред. В. І. Шинкарука. – 2-ге вид., доп. – Київ : Голов. ред. УРЕ, 1986. – 800 с.
4. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://slovopedia.org.ua/48/53394/35553.html>.
5. Кабушкин Н. И. Основы менеджмента / Н. И. Кабушкин. – Минск : Новое знание, 2002. – 168 с.
6. Мескон М. Основы менеджмента / М. Мескон, М. Альберт, Хедоури. – Москва : Дело, 2001. – 236 с.

7. Вульффов Б. З. Организатор внеклассной и внешкольной воспитательной работы / Б. З. Вульффов, М. М. Поташник. – [2 изд.]. – Москва : Просвещение, 1983. – 128 с.

Стаття надійшла до редакції 15.09.2014.

Ющенко Н. П. Особенности организации научно-исследовательской работы учеников сельской школы

В статье изложены современное видение сущности научно-исследовательской работы учащихся сельской школы в учебно-воспитательном процессе. Охарактеризованы основные компоненты научно-исследовательской работы учащихся сельской школы и ее особенности.

Ключевые слова: *ученики, сельская школа, особенности научно-исследовательской работы.*

Yushchenko N. Features of the organization of scientific-research work of learner of rural schools.

The article presents a modern vision of the nature of scientific-research work of learner of rural schools in the educational process. The author has given a brief description of the history of science, psychology and educational characteristics of the concept of "organization of scientific-research work". The basic components of scientific-research: objectives, features, principles and forms of implementation research, skills and abilities. As a result, the author notes that the scientific-research work – an organized process of mental work aimed at discovery of new knowledge.

Indicated in the article, the author notes that the research work of learner of rural schools must satisfy certain features and principles. Of special note is the author and classification of types of creative works. Note that the organization of research work in the village school at the moment is a huge problem. First, it is the unwillingness of teachers to organize this work in rural schools. Second, the lack of access to proper sources. Praised this article deserves the fact that the author, on the basis of their teaching experience, makes interpretation of certain pedagogical concepts, analyze their own experience of research. However, at this stage did not stop. Continuing his research aims to study the teaching conditions stimulate research learner in rural schools.

Key words: *learner, rural school, especially scientific-research work of learner of rural schools.*